

ישראל-אזרבייג'ן: יחסים מיוחדים אל מול מגבלות

גליה לינדנשטראוס

ישראל ואזרבייג'ן מפתחות מאז כינון היחסים הדיפלומטיים ביניהן ב־1992 מערכת יחסים קרובה שאף התהדקה בשנים האחרונות, בעיקר על רקע האיום הנשקף לשתי מדינות אלו מאיראן. ניתן לטעון כי מערכת היחסים בין המדינות דומה למערכות יחסים "מיוחדות" אחרות שהיו לישראל – עם איראן בשנות החמישים והשישים, עם דרום־אפריקה בשנות השבעים והשמונים ועם טורקיה בשנות התשעים. מטרת המאמר היא לנתח את האינטרסים של ישראל ואזרבייג'ן בפיתוח מערכת יחסים הדוקה זו, וכן להעריך את מידת יציבותם של היחסים האסטרטגיים האלה. נטען כי אף על פי שיש לשתי המדינות לא מעט אינטרסים שיכולים לעודד את המשך קיום מערכת היחסים ההדוקה, יש לשים לב ללחצים על אזרבייג'ן מצד המדינות השכנות בדבר צינון היחסים עם ישראל, וכן למידת היציבות של המשך שלטון שושלת אלייב.

מילות מפתח: ישראל, אזרבייג'ן, איראן, טורקיה, נגורנו־קרבגאך

מבוא

במברק שנשלח משגרירות ארצות־הברית באזרבייג'ן ופורסם ב'ויקיליקס' נטען שנשיא אזרבייג'ן, אילהם אלייב, דימה ב־2008 את יחסי ישראל־אזרבייג'ן לקרחון, כאשר חלקם העיקרי מתחת לפני השטח ורואים רק את הקצה שלהם.¹ מעבר לכך, היחסים האסטרטגיים בין המדינות – כל עוד אינם מביאים את שתיהן למדיניות הרפתקנית – תואמים את האינטרסים של ארצות־הברית והמערב. ניתן אף לטעון

גליה לינדנשטראוס היא עמיתת מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי

שאזרבייג'ן היא המדינה המוסלמית שעימה יש לישראל את היחסים ההדוקים ביותר בעת הנוכחית. הדבר יכול להתפס כמפתיע לאור היותה של אזרבייג'ן שכנתה של איראן, והעובדה שרוב אוכלוסייתה שיעית (אם כי יש בה מסורת חילונית חזקה). למרות זאת, לאחר יותר משני עשורים של יחסים דיפלומטיים, נראה שהיחסים נמצאים בשיאם.

על רקע ביקורו של שר הביטחון, משה יעלון, באזרבייג'ן בספטמבר 2014 התנהל ויכוח במדור הדעות ב"הארץ" לגבי יצוא הנשק מישראל לאזרבייג'ן, שהוא נדבך מרכזי ביחסים. מצד אחד, נטען כי המשך יצוא הנשק מישראל לאזרבייג'ן עלול להיות אחד הגורמים התורמים להתפרצות מחודשת של האלימות בנגורנו־קרבאך, ואף להביא למעשי טבח של אזרבייג'ן בקרב האוכלוסייה הארמנית.² מצד שני, במאמרי תגובה הודגשה הבעייתיות מבחינת ישראל בקשרים הקרובים בין ארמניה ואיראן, ונטען כי אזרבייג'ן היא השותפה האמיתית של ישראל.³ כמו כן הודגשו הטיהור האתני שעשו הארמנים לאזרים בשנות התשעים, תפקיד הארמנים בחוסר ההצלחה להגיע לפתרון המחלוקת סביב חבל נגורנו־קרבאך והאזורים הסמוכים וכן התמיכה הרוסית בארמניה – כתורמים למבוי הסתום.⁴ ויכוח זה מעלה מחדש את השאלה לגבי מאפייני היחסים בין ישראל ואזרבייג'ן, ועד כמה יציבים היחסים האסטרטגיים בין שתי המדינות.

רקע

לאחר התפרקות ברית־המועצות כוננו ישראל ואזרבייג'ן יחסים דיפלומטיים באפריל 1992. בשנת 1993 פתחה ישראל שגרירות בבאקו. אזרבייג'ן, למרות הבטחות שניתנו לאורך השנים, בחרה לא לפתוח שגרירות בתל־אביב. אזרבייג'ן מקיימת ערוץ לא־רשמי להידברות בין־ממשלתית דרך משרדי חברת התעופה הלאומית של אזרבייג'ן בישראל.⁵

מאז כינון היחסים הדיפלומטיים בין המדינות היו מספר ביקורים רמי־דרג, אם כי במרבית המקרים היו אלה ביקורים של בכירים ישראלים.⁶ כך ב־1997 עצר ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, בבאקו בדרכו חזרה לישראל מהמזרח הרחוק. במאי 2009 ערך הנשיא שמעון פרס ביקור רשמי במדינה. שר החוץ, אביגדור ליברמן, ערך כמה ביקורים רשמיים בבאקו (פברואר 2010, אפריל 2012, אפריל 2014). באפריל 2013 התקיים בישראל ביקור רם־דרג של שר החוץ של אזרבייג'ן, אלמר מאמאדיארוב. בספטמבר 2014 היה משה יעלון שר הביטחון הישראלי הראשון שהגיע לביקור באזרבייג'ן.

אזרבייג'ן מהווה יעד ליצוא של התעשיות הביטחוניות בישראל. חברות ביטחון ישראליות אף היו מעורבות באימון כוחות מיוחדים ובמשימות אבטחה של בכירים באזרבייג'ן, בבניית אמצעי אבטחה לנמל התעופה בבאקו ובשדרוג ציוד

צבאי מהתקופה הסובייטית (בפרט טנקים)⁷. ב־2012 פורסמה ידיעה על קיומה של עסקה למכירת נשק מן התעשייה האווירית לאזרבייג'ן בשווי 1.6 מיליארד דולר, הכוללת מטוסים ללא טייס ומערכות לוויין. בשלוש השנים האחרונות הפכה אזרבייג'ן יעד משמעותי אף יותר ליצוא נשק ישראלי, וההערכה היא כי נחתמו עסקאות בשווי 4 מיליארד דולר.⁸

האינטרסים האזריים ביחסים עם ישראל

מבחינת אזרבייג'ן, אחת מהמטרות המרכזיות של מדיניות החוץ שלה היא השבת השטחים שאבדו לה במהלך הסכסוך על חבל נגורנו־קרבאך בתחילת שנות התשעים. אזרבייג'ן טוענת שאם המשא־ומתן המדיני לפתרון הסכסוך לא יישא פרי, היא אינה פוסלת אפשרות של חזרה לסכסוך אלים, ומתכוננת לכך בין השאר באמצעות יחסיה עם ישראל. הסכסוך בין ארמניה לאזרבייג'ן לגבי נגורנו־קרבאך החל בשנים 1920–1921, כאשר התעוררה הסוגיה של קביעת גבולות ארמניה ואזרבייג'ן במסגרת ברית־המועצות. בשנת 1921 החליט סטלין – אז הקומיסר לענייני לאומים – על כך שחבל נגורנו־קרבאך ייכלל כאוטונומיה בתוך אזרבייג'ן ולא בתוך ארמניה, למרות שרוב אוכלוסייתו ארמנית. ב־1988 הצהירו הארמנים בנגורנו־קרבאך על רצונם לפרוש מאזרבייג'ן ולהתאחד עם ארמניה. ב־1991 קיימו הארמנים משאל עם בנגורנו־קרבאך, וב־1992 הכריזו על עצמאות הרפובליקה של קרבאך. הסכסוך האלים בנגורנו־קרבאך הביא לכך ש־200,000 ארמנים ברחו מאזרבייג'ן לנגורנו־קרבאך ולארמניה, ולכך ש־185,000

ישראל היא המדינה היחידה שמוכנה למכור לאזרבייג'ן מערכות נשק מתקדמות. זאת, בין היתר, עקב אמברגו מכירת נשק ברמה הצהרתית, לפחות, שעליו הכריזו מדינות ה־OSCE ביחס לאזרבייג'ן ולארמניה

אזרים מארמניה ו־45,000 אזרים מנגורנו־קרבאך ברחו לאזרבייג'ן.⁹ חרף ניסיונות תיווך בינלאומיים, הייתה הסלמה מתמשכת בסכסוך מ־1988 עד להפסקת האש של 1994. מאז שולטת ארמניה על כ־16% ממה שהיה שטח אזרבייג'ן תחת ברית־המועצות. אזרבייג'ן אמנם שיתפה פעולה עם ניסיונות התיווך של הארגון לביטחון ולשיתוף פעולה באירופה (OSCE), אך נראה שפתרון הסכסוך עוד רחוק, ואזרבייג'ן מתכוננת גם לתרחיש שבו תצטרך לנקוט פעולה צבאית. בהקשר זה יש חשיבות לישראל, כיוון שהיא המדינה היחידה שמוכנה למכור לה מערכות נשק

מתקדמות. זאת, בין היתר, עקב אמברגו מכירת נשק ברמה הצהרתית, לפחות, שעליו הכריזו מדינות ה־OSCE ביחס לאזרבייג'ן ולארמניה.

סוגיה אחרת המהווה גורם מחבר בין אזרבייג'ן וישראל היא האיום האיראני. שתי המדינות רואות את האיום הנשקף להן מאיראן כאיום קיומי.¹⁰ החשש של איראן מכוונות הפרישה של האזרים באיראן (המהווים את המיעוט הגדול ביותר

באיראן; ההערכות הן שהמיעוט מהווה כחמישית מאוכלוסיית המדינה) ומהקמתה של 'אזרבייג'ן גדולה' מהווה חלק מבעיות היסוד ביחסי איראן-אזרבייג'ן. בנוסף, איראן הייתה בעלת בריתה של ארמניה במהלך המלחמה על חבל נגורנו-קרבאך והחבלים הסמוכים, וזה עדיין המצב כיום. סוגיה נוספת הנמצאת במחלוקת בין אזרבייג'ן ואיראן היא החלוקה של משאבי הטבע בים הכספי. האזרים אף מאשימים את איראן בכך שהיא מעודדת התעוררות דתית בקרב השיעים במדינה.

אזרבייג'ן מנסה גם לשמור על איזון עדין ביחסיה עם רוסיה, ורואה את היחסים עם המערב ובפרט עם ישראל כהכרחיים במאמציה לשמור על מדיניות חוץ עצמאית. היא אינה מעוניינת להיות מדינת לוויין של רוסיה, ומצד שני ברורה לה מידת הנזק שרוסיה יכולה לגרום לה אם תנסה להתעמת עימה. אזרבייג'ן משוכנעת למעשה שלולא הסיוע הרוסי לארמניה, לא הייתה יכולה זו להמשיך לשלוט על נגורנו-קרבאך ועל האזורים הסמוכים לו. במיוחד מפריע לאזרבייג'ן קיומם של בסיסים רוסיים בארמניה, שמהווים למעשה את אחד הגורמים המרתיעים את אזרבייג'ן מפעולה נגדה.

למרות שאזרבייג'ן מייחסת חשיבות רבה ליחסיה עם טורקיה, קיימות גם כמה נקודות מחלוקת בין שתי המדינות. ראשית, אזרבייג'ן ראתה כבגידה בה את ניסיונות ההפשרה בין ארמניה וטורקיה ב-2009, וכן את החתימה על פרוטוקולים בין השתיים ללא שום התקדמות בנוגע לפתרון סוגיית נגורנו-קרבאך.¹¹ אזרבייג'ן טענה שטורקיה אף לא יידעה אותה מראש על המגעים והופתעה לגלות אותם בעיתונות.¹² למעשה נטען שמאז לא התאוששו היחסים בין המדינות ולא חזרו לרמה שהייתה קודם לכן. משטרו של אלייב רואה בדאגה את חלק מתהליכי ההדתה שמקדמת מפלגת הצדק והפיתוח – הסותרים את המורשת החילונית שאותה הנחיל אתא-טורק – כאיום גם על האופי החילוני של אזרבייג'ן. מעבר לכך, אזרבייג'ן חשה שאינה יכולה לסמוך על תמיכתה של טורקיה במקרה שיתפתח בינה לבין רוסיה עימות משמעותי. בעקבות החתימה על הפרוטוקולים בין טורקיה וארמניה הגדילה אזרבייג'ן בצורה משמעותית את תקציב הביטחון שלה.¹³ זהו גידול תקציבי שממנו נהנות, בין השאר, תעשיות הביטחון הישראליות. ביטוי פומבי לעניין הגובר של אזרבייג'ן ברכישת נשק וההקשר הישראלי ניתן לראות בכך שביקור שר הביטחון יעלון באזרבייג'ן היה במסגרת תערוכת הביטחון הבינלאומית הראשונה שאורגנה בבאקו, וכ-20% משטח התצוגה היו של חברות ישראליות.¹⁴

אחת הציפיות באזרבייג'ן היא שיחסים קרובים עם ישראל יסייעו לשיפור התדמית וקידום המדיניות של אזרבייג'ן בווינגטון.¹⁵ בין היתר, אזרבייג'ן רואה צורך בסיוע הלובי לטובת ישראל כאיזון ההשפעה הנרחבת שיש, לטענתה, ללובי הארמני על מדיניות החוץ האמריקאית. ביחסיה של אזרבייג'ן עם הלובי לטובת

ישראל היא נסמכת גם על הנרטיב (שלו שותפים גם נציגים של הקהילה היהודית באזרבייג'ן) שבאזרבייג'ן לא הייתה אנטישמיות לאורך השנים.¹⁶

האינטרסים הישראליים ביחסים עם אזרבייג'ן

העובדה שאזרבייג'ן גובלת באיראן הופכת אותה למקום אידאלי לאיסוף מודיעין ביחס לנעשה באיראן. בשנות התשעים נבנו בשיתוף פעולה עם ישראל תחנות לאיסוף מודיעין אלקטרוני לאורך הגבול בין אזרבייג'ן ואיראן, וב־2011 החלה ישראל לספק לאזרבייג'ן מטוסים ללא טייס כדי לנטר את הגבול.¹⁷ מעת לעת אף נשמעו טענות על כך ששתי המדינות משתפות פעולה באופן טקטי נגד איראן. ישראל אף משתפת פעולה עם אזרבייג'ן בתחום הלוחמה בטרור, וסייעה לחשיפת תאי טרור של חזבאללה שעמדו לפעול בין היתר נגד שגריר ישראל באזרבייג'ן ונגד בית ספר יהודי של אגודת חב"ד בבאקו.¹⁸ במארס 2012 פורסמה כתבה במגזין *Foreign Policy* שזכתה להדים רבים, ואשר לפיה אזרבייג'ן נתנה לישראל רשות עקרונית להשתמש במספר בסיסים לצורך תקיפה באיראן.¹⁹ השלטונות האזריים הכחישו מכל וכל ידיעה זו ובתגובה אמר גם שר החוץ הישראלי, אביגדור ליברמן, כי לחלק מהכתבים הצבאיים יש דמיון עשיר ושמוטב כי יכתבו תסריטי מדע בדיוני.²⁰ היחסים בין ישראל ואזרבייג'ן התפתחו בעידוד אמריקאי כחלק ממשולש הקשרים בין טורקיה, אזרבייג'ן וישראל. בשנות התשעים התפיסה הייתה שציר ישראל-טורקיה-גיאורגיה-אזרבייג'ן, אשר נתמך על ידי ארצות-הברית, יהווה איזון לציר סוריה-איראן-ארמניה-רוסיה.²¹ המשבר ביחסי ישראל-טורקיה בשנות האלפיים והמלחמה בגיאורגיה ב־2008 אמנם סדקו את תפיסת הציר הזו, אך אזרבייג'ן וישראל עדיין רואות את היחסים ביניהן כתואמים את האינטרסים של המערב באזור.

את היחסים עם אזרבייג'ן צריך לראות גם כחלק מהניסיון לשבור את הבידוד של ישראל אל מול העולם המוסלמי, וכחלק מרעיון 'ברית הפריפריה'

אינטרס חשוב נוסף של ישראל הוא יבוא הנפט מאזרבייג'ן. ישראל מייבאת חלק ניכר מהנפט שהיא צורכת מאזרבייג'ן ודרך אזרבייג'ן, באמצעות צינור הנפט באקו־טביליסי-ג'יהאן (BTC). ההערכות הן ש־40% מתצרוכת הנפט של ישראל מגיעה מאזרבייג'ן. חברה־בת של חברת הנפט הלאומית של אזרבייג'ן אף השתתפה בקידוחי נפט של חברת 'שמן' לחופי אשדוד שאמנם התבררו ככושלים, אך מצביעים על הנכונות של אזרבייג'ן לשותף פעולה עם

ישראל בנושאי אנרגיה, ולהשקיע בה.²² לאור תגליות הגז לחופי מזרח הים התיכון, שגריר ישראל באזרבייג'ן, רפאל הרפז, אף טען שישראל יכולה ללמוד מהניסיון של אזרבייג'ן בתחום האנרגיה,²³ ובפרט מהקמתה של חברת הנפט הלאומית.

את היחסים עם אזרבייג'ן צריך לראות גם כחלק מהניסיון לשבור את הבידוד של ישראל אל מול העולם המוסלמי, וכחלק מרעיון ברית הפריפריה.²⁴ יש לציין גם שהיחסים הקרובים עם אזרבייג'ן הם חלק מניסיון להתקרב למדינות נוספות בקווקז ובמרכז-אסיה – כך מקדם משרד החוץ הישראלי תוכנית להגברת מידת השותפות גם עם גיאורגיה, טורקמניסטן, קזחסטן ואוזבקיסטן.²⁵

חולשות הברית

לחצים מצד המדינות השכנות

אחת החולשות המרכזיות של הברית בין ישראל לאזרבייג'ן היא העובדה שאזרבייג'ן נתונה ללחצי המדינות השכנות, אשר חלקן אינן רואות בעין יפה את קשריה עם ישראל. כך למשל, איראן מבקרת באופן נחרץ את הקשרים האסטרטגיים בין אזרבייג'ן וישראל. לדוגמה, במהלך ביקורו של הנשיא פרס באזרבייג'ן במאי 2009 הצהיר הרמטכ"ל האיראני כי זהו "צעד שגוי", והוסיף כי הביקור לא נתפס כצעד ידידותי ביחסי אזרבייג'ן-איראן.²⁶ למרות המחלוקות הקיימות בין המדינות, אזרבייג'ן אינה מעוניינת בעימות חזיתי עם שכנתה מדרום. אזרבייג'ן מבינה את החולשה שלה מול איראן, ועל כן מדגישה למשל שהיא לא תאפשר תקיפה של מתקני הגרעין באיראן מתוך שטחה. אזרבייג'ן חוששת שאם תהיה תקיפה באיראן ו/או בכל מצב של עימות בין איראן והמערב, היא זו שתסבול ראשונה מתגובה איראנית. למעשה קיים חשש שאפילו במקרה של הפיכה פנימית באיראן יהיו לכך השלכות שליליות על אזרבייג'ן.²⁷ אזרבייג'ן אף תלויה באיראן לצורך מעבר לנחצ'יוואן, שהוא שטח אזרי המופרד מהטריטוריה המרכזית של המדינה ואשר ממנו הגיעה שושלת אלייב.

על רקע המשבר ביחסי ישראל-טורקיה לאחר אירועי המשט לעזה במאי 2010, טורקיה ניסתה אף היא ללחוץ על אזרבייג'ן לקרר את יחסיה עם ישראל. כך למשל נטען ששגריר טורקיה באזרבייג'ן איים בספטמבר 2011 שישראל צריכה להביא בחשבון כי ייתכנו בעיות באספקת הנפט דרך צינור באקו-טביליסי-ג'האן.²⁸ האזרים אמנם אינם רואים ברמה האסטרטגית שינוי הנוגד את ההיגיון של המשך הברית עם ישראל, אך לאורך השנים הדגישו טורקיה ואזרבייג'ן את הנרטיב של "לאום אחד, שתי מדינות" כביטוי לקרבה ביניהן, ולכן קשה להתעלם לגמרי מהעמדה הטורקית. למרות הרצון של אזרבייג'ן לשמר את יחסיה עם המערב ובתוך כך עם ישראל, החשש מרוסיה מהווה גם הוא מכשול למידת היכולת להתקרב למערב. כך, מלחמת רוסיה-גיאורגיה נתפסה כסימן לשאיפות הניאואימפריאליות של רוסיה בקווקז. המלחמה בגיאורגיה אף חשפה בעיני אזרבייג'ן את התייחסותם של האמריקאים לקווקז כאל החצר האחורית של רוסיה, ולכן הם לא ירצו להתעמת עם רוסיה בסכסוכים על האזור. היחסים הקרובים בין רוסיה וארמניה והסכסוך בנגורנו-

קרבאך מגבילים את יכולתה של אזרבייג'ן להתקדם ביחסיה עם המערב, וגם הופכים אותה לפגיעה מאוד בעקבות הגברת השפעתה של רוסיה באזור.²⁹ יש לציין בהקשר זה שרוסיה ניסתה מספר פעמים ללחוץ על ישראל שלא תמכור לאזרבייג'ן מערכות נשק מתוחכמות.³⁰

יציבות שלטון אלייב והזהות החילונית

חולשה נוספת של הברית היא התלות בהמשך שלטונה של שושלת אלייב, או לכל הפחות – המשך שימור הזהות החילונית של המדינה. האב הייזר אלייב, שהיה בעבר בכיר בקג"ב ושימש המזכיר הראשון של אזרבייג'ן בתקופת השלטון הסובייטי, הצליח לבנות סביב עצמו פולחן אישיות. לבנו, אילהם אלייב, אין כריזמה כמו של אביו ועם כניסתו לתפקיד הושמעו דעות ספקניות ביחס ליכולתו להחזיק בו,³¹ אך גם הוא מפתח פולחן אישיות. קיימת חשיבות לממד השבטי בפוליטיקה האזרית ורבים מבני שבט אלייב נהנים ממנעמי השלטון, אך הדבר תורם לשחיתות במדינה.³² יש ערעור על הגינותם של מרבית סבבי הבחירות שנערכו במדינה מאז קבלת העצמאות בשנות התשעים, וב־2009 בוטלה ההגבלה על מספר הכהונות של הנשיא – דבר המדגיש גם הוא את הכוונות האוטוריטריות של משטר אלייב.³³ בשנים האחרונות גוברת הביקורת על הפרות זכויות אדם ועל המגבלות החמורות על חופש הביטוי באזרבייג'ן (וכן על מעצר של עיתונאים³⁴), והדבר מקבל ביטוי רב יותר ברשתות החברתיות ובעיתונות הבינלאומית.³⁵ הזהות החילונית של מרבית אזרחי אזרבייג'ן עדיין חזקה, אך ניתן לזהות התעוררות דתית מסוימת בעיקר בקרב הצעירים (בין השאר, עקב ניסיונות של גורמים דתיים מאיראן, מטורקיה ומהמפרץ להשיג השפעה).³⁶ ניסיונות של השלטון לצאת נגד מה שהוא מגדיר כקיצוניים דתיים נתפסים, לעיתים, כמוגזמים וכפגיעה בחופש הביטוי.³⁷ הצבא סובל אף הוא מבעיות שחיתות,³⁸ כאשר משפחות החיילים (המדובר בצבא חובה) משלמות שוחד על מנת שבניהם יוצבו הרחק מקו החזית. החלפתו של שר הביטחון לאחר הבחירות של 2013 נתפסה כניסיון לעשות סדר בצבא,³⁹ אך הבעיות טרם נפתרו. מעבר לכך, קיימים סימני שאלה לגבי עתיד מקורות האנרגיה, שעליהם נשענים כ־90% מהיצוא של אזרבייג'ן. אזרבייג'ן הגיעה לשיא תפוקת הנפט ב־2010 ומאז הרזרבות מתדלדלות, ואם לא יהיו תגליות משמעותיות חדשות – היא תישאר ללא מקורות נפט בשנת 2025.⁴⁰ השלטונות באזרבייג'ן מתייחסים לאיום זה בביטול, לפחות באופן פומבי. כך למשל נטען שנפט "לא נגמר ביום אחד", ושייתכנו תגליות גז שיפצו על ההתדלדלות ברזרבות הנפט.⁴¹ יחד עם זאת, ניתן להעלות ספקות לגבי יכולתה של הכלכלה האזרית לשגשג ושל משטר אלייב לשרוד – ללא משאבי האנרגיה.

לחצים מצד העולם המוסלמי

חולשה אחרת של יחסי ישראל-אזרבייג'ן אפשר לראות בעובדה שגם אזרבייג'ן מתקשה לעמוד מול הלחצים של העולם המוסלמי, שלא להדק יתר על המידה (לפחות לא פומבית) את היחסים עם ישראל. זהו הבסיס להתנגדותה של אזרבייג'ן לפתיחת שגרירות בישראל, ושל הצבעות נגד העמדה הישראלית בפורומים בינלאומיים.⁴² קיים חשש שאם תפתח אזרבייג'ן שגרירות בישראל, הדבר יתרום לעמדה עוינת של העולם המוסלמי ביחס להחלטות הקשורות לסכסוך בנגורנו-קרבאך.⁴³ בפרט, מכל הארגונים הבינלאומיים, רק הארגון לשיתוף פעולה אסלאמי תומך בעמדה האזרית בסכסוך זה.

סיכום

בעוד מדינות רבות תופסות את איראן כאיום, ובמיוחד את תוכנית הגרעין האיראנית, מעטות רואות בה איום קיומי. בין מדינות מעטות אלו ניתן למנות את ישראל ואזרבייג'ן. יחד עם זאת, העובדה שאזרבייג'ן היא מדינה שכנה לאיראן מאלצת אותה להתמודד עם איום זה באופן זהיר, ותוך ניסיון לשמור על רמה מסוימת של תקשורת ויחסים עם השלטון בטהראן.

בדומה למערכות יחסים "מיוחדות" אחרות שהיו לישראל, עולים ספקות לגבי יציבות היחסים עם אזרבייג'ן, במקרה שיחולו בה שינויי שלטון משמעותיים. הלקח שאפשר ללמוד מקריסתן של מערכות יחסים קודמות אלו הוא הקושי לזהות את קריסת המשטרים בזמן אמת, וקרוב לוודאי שיהיו יחסים עכורים עם המשטר החדש לכשיתרחשו חילופי השלטון (הדוגמאות הבולטות ביותר בהקשר זה הן איראן ודרום-אפריקה, אך ניתן גם לציין את טורקיה). על מנת להימנע ממצב כזה, מובן שיש לעקוב בצורה קרובה אחר סימני חולשה של המשטר הקיים. יחד עם זאת, במובנים רבים לאזרבייג'ן אין תחליף מבחינת ישראל. הקרבה של מדינה זו לאיראן הופכת אותה לאטרקטיבית במיוחד. לכן ניתן לטעון שהרווחים בהווה כדאיים ביחס למידת ההסתכנות של ישראל לגבי אפשרות של שינוי משטר באזרבייג'ן בעתיד. בכל מקרה, יש להיזהר ולהימנע ככל האפשר ממצב שבו לא תהיה כל הכנה מראש לשינוי השלטון. בהקשר זה יש גם לציין שהתבטאויות חיוביות של דוברים ישראלים ביחס למשטר אלייב נתפסים כבעייתיים על ידי חלק מהאוכלוסייה האזרית המתקוממת נגד השלטון.⁴⁴ אזרבייג'ן תופסת את קהילת יוצאי אזרבייג'ן בישראל כנכס מבחינתה, וכאחד ההסברים לקרבה הקיימת כיום בין אזרבייג'ן וישראל. גם ישראל צריכה להסתכל על קהילה זו כעל נכס שיש לרתום אותו

בדומה למערכות יחסים "מיוחדות" אחרות שהיו לישראל, עולים ספקות לגבי יציבות היחסים עם אזרבייג'ן, במקרה שיחולו בה שינויי שלטון משמעותיים

הן כגורם שיכול להוות חוליה מקשרת, והן כמקור מידע על שינויים בפוליטיקה הפנימית האזרית.

הערות

- 1 <https://wikileaks.org/cable/2009/01/09BAKU20.html>
- 2 יאיר אורון, "אל תתנו לאזרים נשק", **הארץ**, 20 באוקטובר, 2014.
- 3 Maxime Gauin and Alexander Murinson, "Baku to the Future: Azerbaijan, not Armenia is Israel's True Ally," *Haaretz*, October 29, 2014.
- 4 אבינעם עידן, "דברים שכדאי לדעת", **הארץ**, 2 בנובמבר, 2014; אריה גוט ואמיל אברמוב, "אזרבייג'אן חשובה לישראל", **הארץ**, 11 בנובמבר, 2014.
- 5 Alexander Murinson, "The Ties between Israel and Azerbaijan," *Mideast Security and Policy Studies*, no. 110 (October 2014), p. 14.
- 6 בהקשר זה יש להזכיר גם את הביטול ברגע האחרון של ביקור שר החוץ של אזרבייג'ן בישראל ב-1999, על פי הוראותיו של נשיא המדינה באותה עת, היידר אלייב.
- 7 Alexander Murinson, *Turkey's Entente with Israel and Azerbaijan: State Identity and Security in the Middle East and Caucasus* (New York: Routledge, 2010), p. 127.
- 8 Murinson, "The Ties between Israel and Azerbaijan," pp. 22-24.
- 9 Barbara Opall-Rome, "Israel Bolsters Strategic Ties with Azerbaijan," September 10, 2014.
- 10 Edmund Herzig, *The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia* (London: Royal Institute for International Affairs, 1999), p. 66.
- 11 Alexander Murinson, "Opportunities and Challenges in Israeli-Azerbaijani Relations," *Caucasus International* 2, no. 2 (Summer 2012), p. 187.
- 12 Thomas de Waal, *The Caucasus: An Introduction*, (New York: Oxford University Press, 2010), p. 130.
- 13 Tulin Daloglu, "Turkey-Azerbaijan Relations Still Strong," *Al-Monitor*, November 4, 2013.
- 14 Murinson, "Opportunities and Challenges in Israeli-Azerbaijani Relations," p. 186.
- 15 עמיר רפפורט, "הברית עם אזרבייג'ן תעזור לישראל מול איראן?" *nrg*, 11 בספטמבר, 2014.
- 16 Murinson, "Opportunities and Challenges in Israeli-Azerbaijani Relations," p. 180.
- 17 "There has never been Anti-Semitism in Azerbaijan – Arye Gut," *News-Az*, November 12, 2013.
- 18 Murinson, "The Ties between Israel and Azerbaijan," p. 22.
- 19 Michael Segall, "Iran Fears Growing Israel-Azerbaijan Cooperation," *Jerusalem Center for Public Affairs Issue Brief*, 13, no. 12, May 17, 2013.
- 20 Mark Perry, "Israel's Secret Staging Ground," *Foreign Policy*, March 28, 2012.
- 21 Murinson, "Opportunities and Challenges in Israeli-Azerbaijani Relations," pp. 178-179.
- 22 Savante E. Cornell, *Azerbaijan since Independence* (London: M.E. Sharpe, 2011), p. 374.
- 23 Shahin Abbasov, "Azerbaijan: SOCAR to use Israeli Oil Field as Proving Ground," *Eurasianet.org*, May 8, 2012.

- Murinson, "The Ties between Israel and Azerbaijan," p. 17. 23
- 24 יואל גוז'נסקי וגליה לינדנשטראוס, "תחיית קונספט הפריפריה במדיניות החוץ הישראלית?" **עדכן אסטרטגי**, כרך 15, גיליון 2 (יולי 2012), עמ' 25-26.
- 25 אלי ברדנשטיין, "משרד החוץ חותר לשותפות עם שכנותיה של איראן", *nrg*, 4 בנובמבר, 2013.
- Murinson, "Opportunities and Challenges in Israeli-Azerbaijani Relations," p. 184. 26
- Joshua W. Walker, "Eurasia's Hinge: Azerbaijan's Triangular Balancing Act," *Caucasus International* 12, no. 2 (Summer 2010), p. 29. 27
- Dudi Cohen, "Turkey to Azerbaijan: Stand with Us Against Israel," *Ynet News*, 28 September 25, 2011. 28
- Walker, "Eurasia's Hinge," p. 33. 29
- Murinson, "The Ties between Israel and Azerbaijan," p. 24. 30
- Stephen Mulvey, "Profile: Ilham Aliyev," *BBC News*, October 16, 2003. 31
- Murinson, *Turkey's Entente with Israel and Azerbaijan*, pp. 125-126. 32
- Suha Bolukbasi, *Azerbaijan: A Political History* (London: I.B. Tauris, 2014), p. 33 217; 220.
- 34 על היקף התופעה של מעצר עיתונאים, ראו למשל, "A Year in Azerbaijan: 'Europe's Biggest' Media Prison," *Radio Free Europe*, January 7, 2015.
- 35 ראו למשל, אנשיל פפר, "אזרבייג'ן מתרחקת מהמערב", **הארץ**, 12 בדצמבר, 2014; Altay Goyushov, "The Two Faces of Azerbaijan's Government," *Foreign Policy*, December 6, 2014.
- Altay Goyushov, "Islamic Revival in Azerbaijan," *Hudson Institute*, November 11, 2008, <http://www.hudson.org/research/9815-islamic-revival-in-azerbaijan> 36
- "Azeris Speak Out on Mosque Closures," *BBC News*, November 3, 2014. 37
- "Azerbaijan: Defence Sector Management and Reform," *International Crisis Group Europe Briefing*, No. 50, October 29, 2009. 38
- Thomas de Waal, "A Changing Skyline in Azerbaijan," *Eurasia Outlook*, November 6, 2013. 39
- Cornell, *Azerbaijan since Independence*, p. 199. 40
- Margarita Antidze, "Azerbaijan's Leader Set to Keep Power but Problems Loom," *Reuters*, October 4, 2013. 41
- "Odd but Useful Allies," *The Economist*, January 21, 2012. 42
- Elnut Ismayilov, "Israel and Azerbaijan: The Evolution of a Strategic Partnership," *Israel Journal of Foreign Affairs* 8, no. 1 (2013), p. 74. 43
- Eldar Mamedov, "How Deep are Azerbaijan-Israel Relations," *Eurasianet Commentary*, January 18, 2013. 44